

NR 13

Kompostera trädgårdsavfallet

Den stora mängden avfall – "sopor" – är ett av det moderna samhällets stora miljöproblem som vi gemensamt måste lösa. I naturen finns inget avfall, allt cirkulerar i ett evigt kretslopp. Det går utmärkt att hära naturen och göra på samma sätt i trädgården genom att kompostera alla växtrester som blir över efter en säsongsodlande. En välskött kompost är trädgårdens hjärta där ogrärens, skörderester och höstens löv omvandlas till näringsrik mylla. På samma sätt som vårt hjärta pumpar ut syrerikt blod i kroppen återgår kompostmyllan till jorden, växternas skafferier.

I naturen finns sällan näringsbrist. Växterna anpassar sig efter tillgång och plats och när de vissnar och dör återgår näring till jorden. I trädgården nöjer vi oss inte med det. Vi vill ha prunkande rabatter, frodiga grönsaker och dignande fruktträd och bärbuskar. Eftersom vi skördar försvinner mycket av växtnäringen från odlingarna. Att gödsel och urin från djur och människor men även kompost gör att det växer bättre är gammal kunskap men under lång tid har förlusten av växtnäring även ersatts av kemiskt framställt handelsgödsel. Växterna får kortsiktigt vad de behöver av de lättlösliga näringsämnen, men jorden utarmas på mullämnen och liv. Genom att använda kompost berikas jorden med ett myllrande mikroliv som hjälper växterna att ta upp livsviktig näring och dessutom tränger de undan skadliga organismer som gör växter sjuka.

När något har dött tar det inte lång tid för än nedbrytningsprocesserna sätter igång. De vi kan se är skalbaggar, larver, sniglar och maskar av olika slag som lever av dött organiskt material, men de som gör den största delen av nedbrytningen är de som är riktigt riktigt små, svampar, bakterier och andra mikroorganismer. Tillsammans invaderar de och äter sig igenom socker och stärkelse, proteiner och fetter och cellulosa, ja allt som varit biologiskt liv. Det som kommer ut på andra sidan är det vi kallar för mull, näringsrik väldoftande och outhärligt för den sanne trädgårdsmästaren. Allt detta sker med eller utan vår hjälp, men vill vi kunna ta till vara på mullen är det bra att ordna så att nedbrytningen sker på en bra och lättskött plats. Köksavfall ska alltid komposteras i slutna behållare för att inte bjuda in råttor och andra oönskade besökare som kan göra stor skada och sprida sjukdomar.

Balansera komposten

De viktigaste faktorerna för att nedbrytarna ska ha det så bra som möjligt är att de får leva i en lagom fuktig men syrerik miljö med bra balans mellan kol och kväve. När alla organismer i komposten jobbar blir det varmt, det kallas att komposten brinner.

Det får inte vara så blött att det blir syrebrist, innehåller den dessutom mycket kväverikt material från matrester

Kompostbehållare med två bingar.

FOTO: EVA RÖNNBLOM

eller gräsklipp avstannar komposteringsprocessen och det hela kan börja jäsa istället. En mycket illaluktande process som dessutom läcker lakvatten och kvävgaser som inte är bra för miljön. I praktiken betyder det att köksavfall ska blandas upp med grövre och torrare material, detta kallas ofta för strö. Det kan vara höstlöv, kutterspån, halm eller träflis som suger upp vattnet och ger plats för syre och innehåller mycket kol. Trädgårdskomposten blir däremot lätt blir för torr och behöver vattnas och trampas till och ett tillskott av kväverik höngödsel, nässelvatten och gröna växtrester ger processen en skjuts.

Komposten är färdig när den luktar jord och ser ut som jord, det gäller både för köks- och trädgårdskomposten.

Kompostbehållare

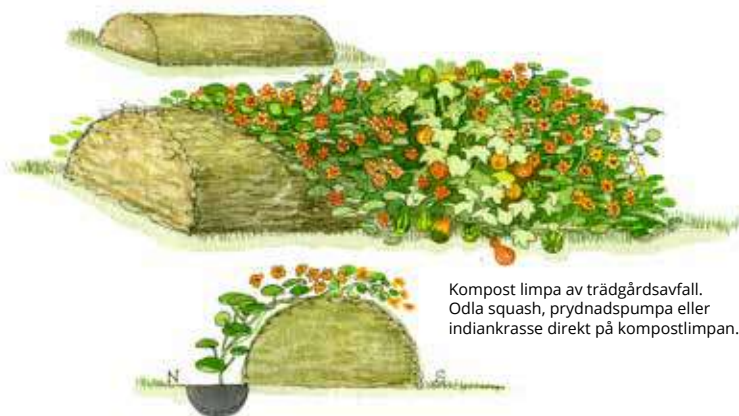
Det går utmärkt att kompostera trädgårdsavfallet utan någon särskild kompostbehållare. Men det kan vara praktiskt (och ser snyggare ut) att samla materialet i någon form av behållare som dock inte får vara för liten och

gles. En enkel behållare, lätt att fylla och tömma, kan man bygga själv eller sätta ihop av pallkragar. Bra att veta är att kompostering i behållare kräver lika mycket skötsel som en öppen komposthög. Köksavfall måste alltid komposteras i en sluten rättsäker behållare. Enklast är det om behållaren har två fack, eller så har man två behållare.

Det är fel när det påstås att vissa kompostbehållare kan ge färdig mylla på sex veckor. I bästa fall – om man har ett finfördelat, lagom fuktigt och lämpligt blandat material – kan man på denna tid få ett halvförmultnat kompostmaterial som är ett näringsrikt jordförbättringsmedel. Halvfärdig kompost kan innehålla ämnen som hindrar frö att gro och bör inte läggas där det ska direktsås.

Gör så här: TRÄDGÅRDSAVFALL

I trädgårdskomposten lägger du allt grönt avfall, blast vid skörd, överbliven frukt, höstlöv och nermalda grenar och kvistar från beskärning. Du kan även lägga i potatisskal, kaffesump och annat från köket men aldrig lagad mat eller någonting från djur, det drar till sig råttor. Ju mer finfördelat materialet är desto snabbare bryts det ner. Blanda om de olika ingredienserna, trampa till och vattna, trädgårdskomposter blir lätt för torra. Täck med halm eller löv under vintern. Har du behållare med fack fyller du det första facket under sommaren. Till hösten gräver du över allt till fack två, vattnar, trampar och täcker. Om kompostmaterialet består mest av löv och kvistar kan det vara bra att tillsätta något kväverikt material som höns gödsel eller färskt gräsklipp. När våren kommer kan kompostmullen sällas, det som inte förmultnat går tillbaka till fack ett.

Kompost limpa av trädgårdsavfall. Odla squash, prydnadspumpa eller indiankrasse direkt på kompostlimpan.

KOMPOSTLIMPA

En kompostlimpa lägger du på hösten, välj en halvsolig plats gärna i lä. Börja med ett lager kvistar i botten varva trädgårdsavfall, löv, och annat avfall på samma sätt som beskrivs ovan. Trampa och vattna mellan varven avsluta med ett täckande lager av löv eller halm. Limpan ska vara ungefär 1-1,5 meter bred och 1,5 meter hög medan längden avgörs av hur mycket material du har. När den ska vändas krattar man av täcket och vänder den från ena ändan till den andra och lägger på täcket igen. Ju fler gånger man kastar om en kompost desto snabbare blir den klar. I södra Sverige tar det ett år för en välkött kompost att bli färdig. Med färre vändningar och kallare klimat tar det längre tid.

Kompostlimpa.

YTKOMPOSTERING

Det enklaste sättet att ta tillvara växtrester är att låta det ligga kvar. Höstlöv kan köras över med gräsklipparen och ligga kvar på gräsmattan. Är det stora mängder kan överskottet krattas in under buskar och läggas i rabatter och grönsaksland. Gräsklipp och skörderester kan läggas på ytan i odlingsbäddarna, även under sommaren när det fortfarande växer. Det tillför växtnäring, gör att fukten stannar kvar i jorden och hindrar en del ogräsfrön att gro.

KÖKSAVFALL

Allt som kommer från växt och djurriket går att kompostera. Det gäller även fruktskal, äggskal, kött- och fiskrester. Stora köttben tar dock väldigt lång tid att bryta ner.

Samla det komposteringsbara köksavfallet i en enkel öppen plasthink eller burk, bottna med en tidningsida så går den lättare att tömma. Lock ger syrebrist och det luktar illa. Töm ofta. Lägg lite gammal trädgårdskompost eller multnade löv i botten på kompostbehållaren när du startar, töm i köksavfallet och täck med strö det vill säga spån, löv eller halm. Strö är praktiskt att ha i en tunna med lock bredvid kompostbehållaren. Täckning med strö är också viktig för att inteflugor ska komma och lägga ägg. Ser du fluglarver eller ovanligt många flugor i komposten, täck med ett tunt lager tidningspapper toppat med ett par cm tjockt jordlager. Fortsätt att fylla på det första facket tills det är fullt. Låt fack ett vila medan du fyller på i fack två. Du kan röra om i den vilande komposten ett par tre gånger för att få ett jämnare slutresultat. När fack två är fullt bör det ha gått ett år sedan du började kompostera och då är mullen i fack ett klar att gräva ner i trädgårdsland och rabatter.

OGRÄS

Ogräsfrön och ogräsrötter kan lätt spridas med kompostjorden, försök därför undvika att ogräset hinner sätta frö innan det komposteras. Om man har en varm kompost grov de flesta frön som hamnar inne i värmen och oskadliggörs. Frön som ligger i den yttre svala delen överlever och grov lätt senare när material från komposten sprids i trädgården. Det förhindras om komposten vänds och blandas. Rötter av

FOTO: EVA RÖNNBLOM

Enkel öppen komposbinge i segment för trädgårdsavfall.

kvickrot, maskros, kirskaål m fl rotgräs kan också spridas via kompostjorden.

Låt helst ogräsrötterna torka i solen så att de är ordentligt döda innan de komposteras. Både frön och rötter dör i en kompost som blir riktigt varm, men det viktigaste är att aldrig låta det växa i komposten.

Skadegörare

Trädgården lockar till sig många objudna gäster som livnär sig på det vi odlar. Så kommer det alltid att vara, vi ska inte utrota dem, men vi kan begränsa deras framfart genom att plocka bort och oskadliggöra dem. De flesta insekter som bladlöss och olika larver överlever inte utan sin värdväxt och dör i komposten. Även svampar som mjöldagg, monilia (fruktmögel) svartfläcksjuka och rorost kan komposteras bara de täcks så att sporer inte kan sprida sig.

Sjukdomar som drabbar växters rötter, som potatiskräfta och potatisecystnematod och klumprotsjuka på kål, är mycket smittsamma och kan leva kvar länge i jorden och bör därför alltid slängas i soporna eller grävas ner i planteringar som inte har dessa växtslag.

Förr kunde man gräva ned eller kompostera potatisblast utan risk att sprida potatisbladmögel. Genom att bladmögelsvampen numera kan övervintra i jord måste man se till att potatisblasten inte hamnar i jord där man odlar potatis inom de närmaste tre till fyra åren.

FOTO: EVA RÖNNBLOM

Färdig kompostjord kan behöva sållas.

Råttor, möss och sorkar

Tänk på att potatis, äpplen, morötter och annat ätbart kan locka till sig råttor, möss och sorkar men genom att hacka sönder och gräva ned sådant i komposten är det inte lika lockande.

Kompostkvarn

Finns det mycket träd och buskar som beskärs kan det vara praktiskt att införskaffa en kompostkvarn. En kompostkvarn mal eller skär sönder kvistar, smala grenar och blast. Man får ett poröst kompostmaterial lämpligt att ytkompostera, blanda med trädgårdsjorden eller varva med annat material i komposthögen. En kompostkvarn är förhållandevis dyr, vilket skall vägas mot fördelarna med att slippa köra bort riset och i stället få ett bra kompostmaterial. Varför inte köpa en gemensam i föreningen?

I stället för gödsling?

Kompostering av eget trädgårdsavfall innebär att man bättre hushållar med de växtnäringsämnen som redan finns i jorden, men det täcker inte växters alla behov. Köskompost är mer näringsrik medan trädgårdskomposten saknar framförallt det viktiga kvävet. Hönsgödsel, gräsklipp, blodmjöl, gröngödsling, och även guldvatten (urin) ger ett bra tillskott av kväve.